

Tema: Teldukeyp

4. partur – Hvat er hvat í einari teldu?

Í seinasta blað umrøddu vit hvat vit skulu leggja til grund tá vit velja hvørja teldu vit skulu keypa. Hesafer fara vit at umrøða allar lutir sum teldan er sett saman við og koma við ráðum um hvat skal keypast.

Húsin (Kabinet)

Húsin er kassin, har allur tól-búnaðurin er í, til dømis móðurborð og streymveiting. Flestu teldur fær man bæði sum borðtelda (desktop), har húsin er liggjandi, og sum ein standandi telda (tower). Sum oftast er ongin munur á hvussu hesi sni eru útgjörð. Tað er bert ein praktiskur spurningur hvar teldan fær staði har hon skal brúkast.

Móðurborð (Motherboard ella bundkort)

Móðurborð er ein stór printpláta, sum liggur í botninum í húsanum í einari borðteldu. Á móðurborðinum er gerilin (processor), samband við breytina (bussen), arbeiðsminni (ram) og samband við flestu eks-ternu eindirnar, so sum harðisk, disklasto, prentara og modem.

Geril (Processor ella CPU)

Gerilin er heilin í telduni, sum stjórir og viger øll data. Hvussu skjótur og stórur, gerilin er sum er í telduni, hevur stóran týdning hvussu skjót teldan er og hvat hon kann brúkast til. Tó skulu vit minnst at ein skjótari geril, ikki einsamallur er einstíandi við — men tað er ein fortreyt fyri — at teldan er skjót og gó. Hvat teldan kann er eitt torgreitt saman-spæl millum allar teir einkultu lutirnar, sum eru í telduni og tað forrit man brúkar.

Til IBM-kompatiblar teldur (sí seinastu grein) finnst

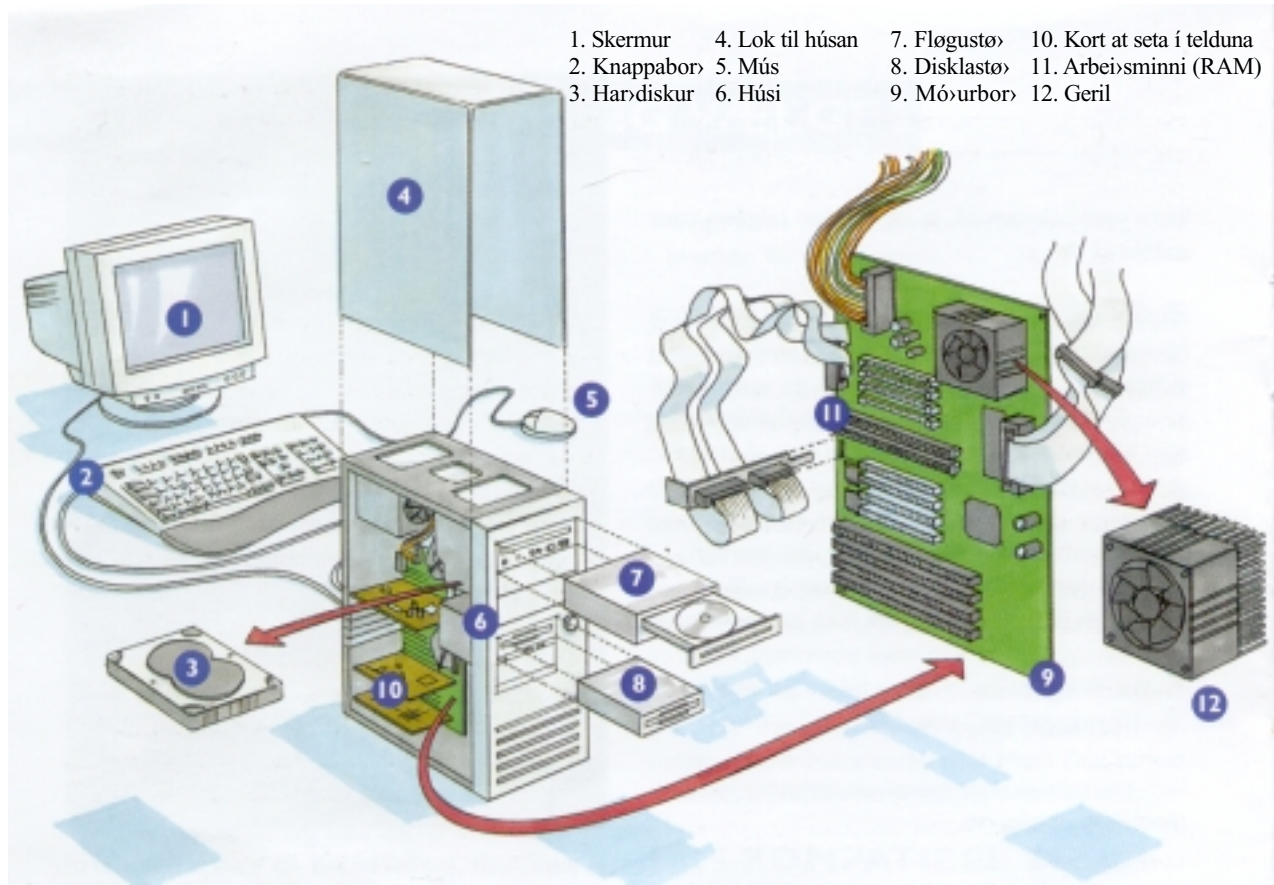
ein ørgrynna af ymiskum gerlum. Tú kann í einari lúsing lesa, at ein telda er útgjörð við einum gerili sum eitur Intel Pentium III 500 MHz. Talið 200 er klokku-tídd (clockfrekvens) ella skjótleikin mált í megahertz. Mega merkir millión og Hertz er eindin fyri tídd. Vit kunnu samanlíka klokku-frekvensin við klokkuarmin í einum bornholmaruri. Hann svaggjar kanska 1 fer í sekundi; tað kallar vit ein svaggjartídd uppá 1 Hertz, vanliga stytt Hz. Intel er virki sum framleiðis gerilin og Pentium III er slagið av gerlinum. Tú kann eisini finna teldur í dag, sum hava ein eldri geril, sum til dømis Intel Pentium II.

Tað finnst ein annar geril á marknaðinum, sum við tóini er at finna í nógvum teldum, og næstan líka vanligur sum Pentium gerilin frá Intel, og tað er AMD K6-II, sum vit kunnu samanbera við Pentium II gerilin.

Eldri teldur við 386 ella 486 gerlum skal man halda seg vekk frá, tí tóin er farin frá hesum gerlum.

Tað sum er avgerandi fyri skjótleikan er klokku-tíddin. Tess hægri MHz tal tess skjótari er gerilin og harvið teldan. Tað koma javnan skjótari gerlar á marknaðin. Í lotuni er 500 ella 600 MHz tað mest vanliga.

Til Power-Macintosh, sum vit umrøddu seinast, finnst ikki so nógvir gerlar. Tann mest vanligi er PowerPC G3.

Breyt (Bus)

Breytin er innanhjús samskiftisskipanin hjá telduni. Breytin syrgir fyri at flyta data millum ymisku lutirnar á telduni — til dømis millum geril, arbeiðsminni og harðiskin. Orkan og skjótleikin á breytini er eisini avgerandi fyri, hvussu skjótt teldan arbeiðir.

Til IBM-kompatiblar teldur eitur tann mest vanliga breytin PCI-breytin (PCI-bussen). Tað finnst ævar breytir sum til dømis ISA, men PCI-breytin er nóg tann skjótasta. Ein serlig breyt er sum kallast AGP-breytin, sum serliga er ætla at flyta grafísk data til og frá grafikkortinum (sí seinni), og tá skal grafikkortið vera serliga ætla til hetta slagi av breyt. Hvør av hesum

nevndu breytum hava síni serligu stikk, so ongin vandi er at taka feil.

Til seinast kunnu vit nevna SCSI-breytina, sum bert verður brúkt í serligum forðum. Vanliga eru ongi stikk til hetta slagi av breyt. Power-Macintosh brúkar bert breytina PCI.

Minni

Ein telda hevur fleiri ymisk sløg av minnum. Tey sum hava størst týdning eru minni ella arbeiðsminni — vanliga kalla RAM — og harðiskur — vanliga stytt til HD. Støddin á hesum báum datagoymslum verður um máld í MB (megabyte) og GB (gigabyte). Tað er sera umráðandi at kenna munin millum hesi bæði minni, tí tey hava hvør sín týdning

fyri telduna. Tann størsti munurin á hesum báum datagoymslum er at tá tú slökkir telduna verður alt sum er í RAM slett, meðan harðiskurin ikki verður slett.

Harðiskur

Vanliga sigur man at harðiskurin er ytra goymslan hjá telduni — sjált um harðiskurin er bygdur í sama húsa sum til dømis arbeiðsminni. Øll forrit og allar telduskipanir sum tú leggur inn á telduna vera vanliga goymd á harðiskinum. Harðiskurin goymir alt sum tú leggur á hann til tú biður um at tað skal slettast — móttvegis arbeiðsminninum, sum missir sínar goymslur, tá teldan verður sløkt.

Harðiskurin skal vera

ríkiliga stórur, fyri at hava pláss fyri teimum forritum tú ætlar at brúka. Menningin gongur tann vegin at forrit bliva størri og størri. Tá tú skal velja harðisk, kann tú róliga velja ein sum er í størri lagi eftir tíni meting, serliga um tú ætlar at arbeiða við margmiðum (multi-media). Ein vanligur harðiskur í dag liggur um 10-15 GB. Í flestu teldum er tað als ongin trupuleiki at seta ein harðisk í afturat, um tað seinni visir seg at vera ov líti pláss.

Arbeiðsminni

RAM'io (Random Access Memory) er innara goymslan hjá telduni. Tá tú startar eitt forrit, verður forritið lisið frá harðiskinum inn í arbeiðsminni. Her liggur

byggja á somu tøkni sum disklasto'in, men hava nóg stórri orku. Disklarnir til hesi driv taka millum 100 MB og 1-2 GB.

Flogustø

Allar teldur hava í dag eina flogustø, sum er eitt driv sum kann rúma stórar mongdir av data — upp til 640 MB (sí seinni).

Videoskipanin

Videoskipanin er telduskermurin og eitt grafikkort. Skermurin hevur samband við grafikkortið, sum situr í húsanum, antin á PCI-breytini ella AGP-breytini (sí omanfyri).

Grafikkort

Grafikkortið stjórir myndum á skerminum. Tað er grafikkortið sum avger hvussu nágreiniligt myndin skal vístast, og hvussu nógvar litir skermurin skal vísa. Hvussu nágreinilig myndin skal vístast, vanliga siga vit uppløysing hjá myndini, er tengt at hvussu nógv punktir (pixels) myndin er uppbygd av. Tann uppløysing sum oftast gevur besta úrslit á einum 17 tumma skermi, er 1024*768.

Grafikkortið er útgjört við sinum egna arbeiðsminni. Støddin á hesum arbeiðsminni hevur týdning fyri hvussu stóra uppløysing og hvussu nógvar litir skermurin kann vísa. Tað mest vanliga í dag er 8 MB arbeiðsminni á grafikkortinum, men nóg forrit — serliga spøl — krevja munandi meira.

Flestu grafikkort eru í dag akselereraði, við tað at tey hava sín egna serliga geril (processor) á grafikkortinum. Hetta merkir at forrit kunnu koyra við stórri fer, uttan at gerilin hjá telduni verður órógvður so nóg.

Disklasto

Disklasto'in verður brúkt til at flyta data til ella frá telduni við disklum. Tað ber eisini til at taka trygdaravrit av data á disklar. Ein diskil tekur vanliga 1,44 MB.

Tað finnst ævar flytbarir miðlar við stórri orku enn disklar. Vit kunnu her nevna Zip- ella Jazz-driv, sum

Ikki allir skermar eru líka viðkvæmir fyri bleiktran. Um tú vil royna, um ein skermur er góður nokk til tín, skal tú hyggja eitt sindur við síðuna av skerminum soleiðis at tú sær skermin uttast í sjónarringinum (har er eyga mest viðkvæmt fyri bleiktran). Um tú tá sær at skermurin bleiktrar, er hann ikki góður nokk til tín. Hetta kan sum nevnt vera tí at grafikkortið ikki er gott nokk, ella at tað ikki er stilla rætt. Tað er ikki altíð at skermurin sum eivur feilín.

Fyri at tú ikki skal bliva troystur í eygunum av at hyggja á skermin, má tú ansa eftir at hann ikki bleiktrar. Bleiktranin kemur av at skermurin skiftir mynd so og so ofta hvørt sekund, sjált um myndin ikki broytist. Hetta kallast frekvensur (vertikal scanningsfrekvens) og verður mált í Herz (Hz). Jú hægri frekvens tess minni bleiktran hevur skermurin. Tað er grafikkortið sum avger frekvensin, men skermurin skal eisini vera fyrreikaður til tann ávís frekvensin. Helst ikki undir 80 Hz.

Skermurin skal hava eina passandi stødd. Flestu teldur vera í dag seldar við einum 17 tumma skermi. Forritini vera í dag meira og meira grafísk, við smáum ímyndum (íkon) og myndum. Ein 19 tumma skermur er í dag ikki so nógv djúrrari og eigur tú tí at hugsa um henda møguleika, tá tú keypir nýggja teldu.

Tað hevur eisini týdning at man kann stilla ljósstyrki, kontrast og fokusering, og skermurin skal kunna vippast og snarast, soleiðis at man kann sleppa undan spigilsmyndum og endurskini.

Skermurin

Skermurin er tað mest týdningarmikla sambandi til telduna. Tú brúkar nógvar tímar framman fyri skermin og tí hevur tað týdning at skermurin er góður.

TFT-flatskermur

Viðmerking til telduor:

Vit hava frætt frá einum lesara, ið flikt á at vit ikki

hava naka veruligt fóroyst or fyri pakkaðar filur. Hann mælir til at vit nevna nær tøvðar filur. Vit lata hetta standa opið, og bera boðini viðari til lesaran.

Lesarar eru sjálvsagt vælkomnir at senda okkum uppskot ella viðmerkingar um nýggj or. Send eitt teldubrev til:

Skermstrálar

Ein telduskermur sendur út eina ávís mongd av magnetiskum strálum. Um tú vil tryggja teg mest møgilegt móti hesum strálum, skal tú keypa ein skerm, sum heldur ein av standardunum fyri lágstráling. Tann strangasti av hesum standardum eitur TCO95 (fyrr TCO92), og tann næststrangasti er MPR2.

Í samband við skermstrálingar eiga vit at nevna, at tað eru gjörðar nógvar kanningar av møgulegum skaðárinum, til dømis fosturtøkuvandan. Men higartil hevur tað ikki verið møgilegt at skjalpróva nakran ávísan heilsuskaðiligan vanda.

Ein annar máti at sleppa undan strálingum er at velja ein LCD-skerm (flatan skerm). Tað eru tvey sløg av LCD-skermmum, DSTN ella TFT. DSTN-skermarnir eru teir bíligaru, men frekvensurin á hesum skermmum er ov seinur, og skermurin kann ikki brúkast til fleiri margmiðla forrit so sum spøl við meira. TFT skermarnir hava ongar serligar vansar í mun til ein vanligan skerm, uttan tað at teir eru væl djúrrari.

Støddin á einum DSTN- og TFT-skermi er sum oftast eitt sindur minni enn á einum vanligum telduskermi. Men tað øki sum brúkiligt er nóg stórri enn á einum vanligum skermi. Til dømis kunnu vit siga at ein 14 tumma TFT skermur svarar næstan til ein 17 tumma vanligan skerm.

Farteldur hava allar LCD-skermar.

Í næstu viku fara vit at hyggja at ymiskari eykaútgere sum vit kunnu keypa til telduna.

sid@sosialurin.fo
kelda: www.fs.dk

REPROZ
GRAFISKAR LOYSNIR
Tel +298 31 95 40
Fax +298 31 75 41
Alt innán prentlaug
Mail: jakzac@post.olivant.fo

FØROYA TELE
FAROESE TELECOM
Tinghúsvegur 3 • Postrúm 27 • 110 Tórshavn
Tel. 30 30 30 • Fax 30 30 31
T-postur: ft@ft.fo
Heimasíða: www.tele.fo

...ein livandi leiklut í kunningarsamfelagnum

Starvegur 5 • Tlf.: 317620 • Fax: 317699 • www.tt.fo
SST Teldu Lænanstán
Vit hava stórt úrval av:
Teldum • EDV-tilhoyri
Printarum • Telefax
Scannarum • Forritum
Telduspølum • Fartelefonum
Skrivstovumøblum

SKEIÐTÆNASTA HANDILSSKÚLANS * STH
útbúgving, eftir- og viðariútbúgving á Føroya Handilsskúla
Marknagilsvegur 77
Postmoga 177 • FO 110 Tórshavn
Tel. 31 88 13 • Fax 31 33 74
T-postur: fh-sth@post.olivant.fo
Heimasíða: http://sth.olivant.fo

WWW.VIT.FO Tlf: 31 99 14
SKEIÐ - NETUMSITING - HEIMASÍÐUR
JournalVIT - GóðskuVIT - KommunuVIT - IntraVIT

Sam~teld

Spurnakassin

PANEL

Hava tit ein spurning um telduútbúna (HW) ella ribúna (SW), hvat tit hava rætt og loyvi til ella okkurt heilt annað, kunnu tit senda týkkara spurning til spurnakassan.

Í panelinum at svara spurningum hava vit serkøn fólk at heita á.

Sendi spurningin til: sid@sosialurin.fo
Hesafer svarar Thorman Kruse, sum rekur fyrítøkuna TeleTech, sum fæst við at veita kundum internetloysnir.

Spurningur:

Hey KT-hornið!

Okkara grannalag hevur eina felagsantennu til sjónvarp. Eg kundi hugsa mær at vita um tað ber til at húsini kunnu fáa internet samband um hesa felagsantennu. Tað er jú soleiðis at kavalir liggja í hvørt hús, so tað útreiðsluna sleppa vit undan, um tað ber til.

Úr grannalagnum

Thorman Kruse svarar:

Tað ber væl til at taka niður Internet frá fylgisveinum eins og annað datamskifti herundir sjónvarp. Men fyri at kunna gera hetta er neyðugt at hava røttu útgervina. Tá spurt verður um tað letur seg gera at taka Internet niður umvegis vanliga felagsantennuskipan til sjónvarp er svarið kortini nei. Hetta letur seg ikki gera. Digitali datastreymurin í eini

sónvarpsrás verður í móttakaranum umgjörður til eitt analóg sjónvarpssignal og sendur út eftir felagsantennu kervinum. Hetta er sonevnt broadcast, har sami streymur verður sendur til øll.

Um Internet skal móttakast frá fylgisveini, má móttakaran fyrst hava samband við ein veitara. Hetta kann t.d. vera hjá TeleTech. Síðani má samband fást við ein uttanlands veitara sum vil beina ferðsluna sum mót-

takaran biður um, upp til ein fylgisvein. Síðst men ikki minst má móttakaran hava móttøkuútgere til at kunna taka tann fylgisvein sum annar veitarin nýtir, og sum er sett til sama teldukerv sum sambandi til fyrsta veitaran. Til ber nú at nýta sonevnt bitt-samband (split-traffic) har kvittanar pakkarnir vera sendir til fyrsta veitara meðan tað, sum heinta verður kemur frá øðrum veitara.